

OSPOSOBLJAVANJE, ORGANIZACIJA I NAČIN POLAGANJA ISPITA ZA VOZAČA MOTORNIH VOZILA-PRIMJER BOSNE I HERCEGOVINE I ŠVEDSKE

TRAINING, ORGANISATION AND MANNER FOR ORGANIZING TEST FOR DRIVERS OF MOTOR VEHICLES-EXAMPLE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA AND SWEDEN

Miroslav Đerić¹, Milan Tešić² i Bojan Marić³

Rezime-Osposobljavanje kandidata za vozače motornih vozila je djelatnost od posebnog društvenog značaja. Kao rezultat uspješno završenog procesa osposobljavanja kandidat pristupa polaganju ispita za vozača motornih vozila. Veoma je značajno da se radi o kvalitetnom sistemu sposobljavanja, kako bi imali za rezultat vozače koji su izgradili ispravne stavove o bezbjednosti saobraćaja. Organizacija i način polaganja ispita za vozača motornih vozila treba da stvori uslove koji će omogućiti kvalitetnu, stručnu i profesionalnu provjeru znanja kandidata.

U ovom radu, na primjeru Bosne i Hercegovine i Švedske prikazan je sistem osposobljavanja, organizacije i načina polaganja ispita kandidata za vozače motornih vozila. Opisane su razlike između sistema u Bosni i Hercegovini i Švedskoj, sa prijedlogom unapređenja postojećeg stanja u Bosni i Hercegovini na primjeru Švedske.

Ključne riječi-osposobljavanje, organizacija, ispit, vozač, motorno vozilo.

1. UVOD

Osposobljavanje kandidata za vozače motornih vozila je djelatnost od posebnog društvenog značaja. Kao rezultat uspješno završenog procesa osposobljavanja kandidat pristupa polaganju ispita za vozača motornih vozila. Veoma je značajno da se radi o kvalitetnom sistemu osposobljavanja, kako bi imali za rezultat vozače koji su izgradili ispravne stavove o bezbjednosti saobraćaja.

2. OSPOSOBLJAVANJE KANDIDATA ZA VOZAČE MOTORNIH VOZILA U BOSNI I HERCEGOVINI

Zakon o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik BiH" 6/06, 75/06, 44/07, 84/09, 48/10 i 18/13, u daljem tekstu:Zakon), propisuje da osposobljavanje kandidata za vozače motornih vozila obavljaju auto-škole, kao pravna i fizička lica, te obrazovne ustanove redovnim školovanjem učenika prema obrazovnom školskom programu za profesionalne vozače. U skladu sa predmetnim Zakonom auto-škole izvode obuku na način kojim će se obezbijediti da kandidati nauče i usvoje saobraćajna pravila i etičke norme ponašanja u saobraćaju, ovladaju tehnikom upravljanja vozilom, te steknu ostalo znanje i vještine potrebne za bezbjedno učestvovanje u saobraćaju. Osposobljavanje kandidata za vozače motornih vozila iz prve pomoći obavlja Crveni krst u Bosni i Hercegovini.

Osposobljavanje kandidata za vozače motornih vozila se obavlja po posebnom programu koji obuhvata teoretski dio, praktični dio i program prve pomoći.

2.1. Postupak osposobljavanja

Zakon propisuje da osposobljavanje kandidata iz poznavanja propisa o bezbjednosti saobraćaja obavlja lice (diplomirani inženjer saobraćaja drumskog smjera), koje posjeduje licencu predavača teoretske nastave.

¹ ĐERIĆ Miroslav, dipl.inž.saob., Alekse Šantića 9, Pale, Republika Srpska-Bosna i Hercegovina,

² TEŠIĆ Milan, dipl.inž.saob., Agencija za bezbjednost saobraćaja Republike Srpske, Zmaj Jove Jovanovića 18, Banja Luka,

³ Saobraćajni fakultet u Doboju, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

Osposobljavanje kandidata za vozače motornih vozila u praktičnom upravljanju motornim vozilom obavlja instruktor vožnje, dok osposobljavanje kandidata za vozače motornih vozila iz pružanja prve pomoći licima povrijeđenim u saobraćajnoj nezgodi obavlja doktor medicine.

Pravilnik o osposobljavanju za vozača motornih vozila („Službeni glasnik BiH“ 46/12, u daljem tekstu: Pravilnik o osposobljavanju), između ostalog, propisuje uslove, način, i vrijeme trajanja osposobljavanja kandidata za vozače motornih vozila, način rada auto-škola i obrazovnih ustanova u procesu osposobljavanja, program osposobljavanja kandidata, te dokumentaciju i evidencije koju vode auto-škole i nadležni organi.

2.1.1. Pristup osposobljavanju (uslovi kandidata)

Pravilnik o osposobljavanju propisuje da osposobljavanju za vozača motornih vozila može pristupiti lice (u daljem tekstu:kandidat), koje:

- ima godine života propisane Zakonom, za pojedine kategorije i podkategorije motornih vozila,
- je zdravstveno sposobno za rješavanje ispitnih testova i upravljanje vozilom odgovarajuće kategorije ili podkategorije (ljekarsko uvjerenje koje ne smije biti starije od godinu dana),
- ima bosanskohercegovačko državljanstvo, prijavljeno boravište ili boravak u Bosni i Hercegovini, kao i strani državljanin koji u Bosni i Hercegovini ima odobren stalni ili privremeni boravak na period ne kraći od šest mjeseci, te
- ispunjava i druge uslove propisane za određenu kategoriju ili podkategoriju.

2.1.2. Osposobljavanje iz poznavanja propisa o bezbjednosti saobraćaja na putevima

Osposobljavanje počinje obukom iz poznavanja propisa o bezbjednosti saobraćaja na putevima, sa osnovama poznavanja motornih i priključnih vozila.

Nastavni čas iz poznavanja propisa o bezbjednosti saobraćaja na putevima traje 45 minuta. Broj nastavnih časova osposobljavanja iz poznavanja propisa o bezbjednosti saobraćaja na putevima dat je u tabeli br.1- Osposobljavanje iz poznavanja propisa o bezbjednosti saobraćaja.

Tabela 1.Osposobljavanje iz poznavanja propisa o bezbjednosti saobraćaja

<i>Osposobljavanje iz poznavanja propisa o bezbjednosti saobraćaja</i>														
<i>Kategorija/ Podkategorija</i>	<i>Broj nastavnih časova</i>	<i>Dodatni časovi (ako posjeduje kategoriju/podkategoriju)</i>												
		<i>AI</i>	<i>BI</i>	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>BE</i>	<i>CI</i>	<i>CIE</i>	<i>C</i>	<i>CE</i>	<i>DI</i>	<i>D</i>	<i>DIE</i>	<i>DE</i>
<i>AI</i>	20													
<i>BI</i>														
<i>A</i>	28	10	10											
<i>B</i>														
<i>CI</i>	32	32	32	10	10	10								
<i>DI</i>									6	6				
<i>D</i>														
<i>DIE</i>														
<i>DE</i>														
<i>Traktor, radna mašina, motokultivator</i>	8													
<i>Moped</i>	12													

2.1.3 Osposobljavanje iz upravljanja motornim vozilom

Osposobljavanju iz upravljanja motornim vozilom pristupa kandidat, pošto položi ispit iz poznavanja propisa o bezbjednosti saobraćaja na putevima i ispit iz pružanja prve pomoći. Nastavni čas iz upravljanja motornim vozilom traje 45 minuta, a nastavni blok čas traje 90 minuta.

Prva četiri časa osposobljavanja se izvode na poligonu ili na putu sa manjom frekvencijom saobraćaja. Instruktor vožnje za vrijeme osposobljavanja kandidata obavlja obuku samo sa jednim kandidatom u vozilu, a za vrijeme obuke u vozilu, pored kandidata i instruktora vožnje, može se nalaziti i vlasnik auto-škole ili lice ovlašćeno za nadzor nad radom auto-škole.

Broj sati osposobljavanja iz upravljanja motornim vozilom dat je u tabeli br.2-Osposobljavanje iz upravljanja motornim vozilom.

Tabela 2.Osposobljavanje iz upravljanja motornim vozilom.

<i>Osposobljavanje iz upravljanja motornim vozilom</i>																		
<i>Kategorija/ Podkategorij</i>	<i>Broj časova</i>	<i>Broj časova (ako posjeduje kategoriju/podkategoriju)</i>																
		<i>A1</i>	<i>B1</i>	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>BE</i>	<i>CI</i>	<i>CIE</i>	<i>C</i>	<i>CE</i>	<i>D1</i>	<i>D</i>	<i>DIE</i>	<i>DE</i>				
<i>A1</i>	20																	
<i>B1</i>	20																	
<i>A</i>	25	5			15	15	15	15	15	15	15	15	15	15				
<i>B</i>	35	25	25	20														
<i>BE</i>				5														
<i>CI</i>				10	10													
<i>CIE</i>						5												
<i>C</i>							5	5										
<i>CE</i>									5									
<i>D1</i>										5	5							
<i>D</i>											10		5		5			
<i>DIE</i>												5						
<i>DE</i>													5					

O završenom osposobljavanju iz poznavanja propisa o bezbjednosti saobraćaja na putevima i osposobljavanju iz upravljanja motornim vozilom auto-škola kandidatu izdaje odgovarajuće potvrde.

2.1.4. Auto-škole

Pravilnik o osposobljavanju propisuje da auto-škola koja obavlja osposobljavanje iz poznavanja propisa o bezbjednosti saobraćaja na putevima, mora da ima najmanje jednog predavača teoretske nastave iz poznavanja propisa o bezbjednosti saobraćaja na putevima u stalnom radnom odnosu ili angažovanog na drugi način u skladu sa Zakonom o radu, dok auto-škola koja vrši osposobljavanje iz upravljanja motornim vozilom, mora da ima dva ili više instruktora vožnje koji su u stalnom radnom odnosu, te najmanje dva vozila B kategorije ili najmanje dva vozila od kojih je jedno vozilo B kategorije, a drugo vozilo C1, D1 podkategorije ili C, D kategorije.

2.1.5. Ispitivanje kandidata za vozača motornih vozila

Pravilnik o načinu i uslovima organizovanja ispita za vozača motornih vozila (“Službeni glasnik BiH”, 46/12-u daljem tekstu: Pravilnik o ispitivanju),propisuje način i uslove organizovanja ispita za vozača motornih vozila.

Tako predmetni Pravilnik o ispitivanju utvrđuje da se ispit za vozača motornog vozila polaže iz sljedećih oblasti:

- prve pomoći,
- propisa o bezbjednosti saobraćaja na putevima, sa osnovama poznavanja motornih i priključnih vozila,i
- upravljanja motornim vozilom.

Ispitna komisija

Pravilnik o ispitivanju utvrđuje da Komisiju čine predsjednik i dovoljan broj sekretara i ispitivača. Za predsjednika Komisije se imenuje lice koje ima licencu predavača teoretske nastave ili licencu za ispitivača

теоретског дијела испита. За испитивача из прве помоћи се именује лице које има лиценцу испитивача прве помоћи, за испитивача теоретског дијела испита, лице које има лиценцу испитивача теоретског дијела испита, док се за испитивача из управљања моторним возилом именује лице које има лиценцу за испитивача из управљања моторним возилом.

2.2. Испит

2.2.1. Испит из познавања прописа о безбједности саобраћаја

Испит из познавања прописа о безбједности саобраћаја на путевима се полаже писмено, путем теста односно коришћењем рачунара, у групи од најмање пет, а највише 30 кандидата.

Питанја у тесту су вреднована одређеним бројем бодова, зависно од значаја постављеног питања. Тестови за полагање испита садрже питања са једним или више тачних одговора. Испит из познавања прописа о безбједности саобраћаја на путевима обављају два испитивача. Уколико постоје услови за организацију испита из познавања прописа о безбједности саобраћаја путем рачунара, исти може обављати један испитивач.

2.2.2. Каталог тестовних питања

Каталог тестовних питања израђује Министарство комуникација и транспорта Босне и Херцеговине и исти објављује на својој службеној интернет страници. Каталог тестовних питања садржи питања разврстана у четири области, и то:

- област I-теоретска питања,
- област II-знакови,
- област III-raskrsnice i
- област IV-prva pomoć.

Тестове за полагање воzaчких испита формирају надлежни органи за образовање, на основу питања из Каталога тестовних питања за одговарајућу категорију/подкатогију за коју кандидат полаже испит. О položenom испиту из познавања прописа о безбједности саобраћаја на путевима, кандидату се издаје увјеренје о успјешно položenom испиту из познавања прописа о безбједности саобраћаја на путевима, а о položenom испиту из познавања пружања прве помоћи, увјеренје о успјешно položenom испиту из познавања пружања прве помоћи.

2.2.3. Испит из управљања моторним возилом

Кандидат пријављује полагање испита из управљања моторним возилом након položenog испита из познавања прописа о безбједности саобраћаја на путевима, пружања прве помоћи, те по окончању осposoblјавања из управљања моторним возилом.

Ако је од дана полагања одговарајућег испита из познавања прописа о безбједности саобраћаја на путевима proteklo више од годину дана, кандидат је дужан поново полагати испит из познавања прописа о безбједности саобраћаја на путевима.

Испит из управљања моторним возилом обавља један испитивач, а у возилу се осим кандидата и испитивача налази инструктор вођње, те особе овлашћене за вршење контроле (предсједник Комисије, замјеник и друге особе овлашћене за вршење контроле). У изузетним случајевима, испит из управљања моторним возилом могу реализовати два испитивача, уколико надлежни орган процјени да је то оправдано.

Кандидат који не poloжи испит из управљања моторним возилом након пет покушаја, сваки наредни пут дужан је да приложи потврду ауто-школе о проведеном додатном осposoblјавању након предhodnog испита за категорију/подкатогију за коју полаже испит. Испит из управљања моторним возилом за воzaча категорије/подкатогије B, C, D, B1, C1, D1, BE, C1E, CE, D1E, DE, полаже се само на јавном путу у граду. Испит из управљања моторним возилом за воzaча категорије A и подкатогије A1 се полаже на полигону и на јавном путу у граду.

3. SISTEM OSPOSOBLЈAVANJA KANDIDATA ZA VOZAČA MOTORNIH VOZILA-PRIMJER ŠVEDSKE

3.1. Uslovi za dobijanje vozačke dozvole

Zakonska regulativa u Švedskoj propisuje da se vozačka dozvola može izdati licu ukoliko isto ispunjava sljedeće uslove:

- da ima vozačku dozvolu za početnike odnosno odobrenje za vozačku dozvolu,
- da je stalno nastanjeno u Švedskoj ili studira u periodu od najmanje šest mjeseci, te
- da je navršilo određenu starosnu dob, odnosno ima godine života propisane Zakonom, za pojedine kategorije i podkategorije motornih vozila.

3.2. Nadležna tijela za osposobljavanje vozača

Za osposobljavanje vozača u Švedskoj nadležno je nekoliko tijela, i to:

- Agencija za transport (Swedish Transport Agency), koja je nadležna za izradu i donošenje propisa,
- Uprava za transport (TRAFIKVERKET-Swedish Transport Administration), koja je nadležna za realizaciju teoretskog i praktičnog dijela ispita za vozača motornog vozila, i
- Agencija za više stručno obrazovanje (Swedish National Agency for Vocational Education), koja je nadležna za edukaciju instruktora vožnje.

3.2.1. Agencija za transport (Swedish Transport Agency)

Shodno važećim propisima Vlada Švedske je nadležna za izradu podzakonskih propisa u oblasti vozačkih dozvola, rada auto-škola i dr. Na osnovu podzakonskih propisa Agencija za transport je nadležna za izradu propisa kojima se detaljnije uređuje oblast polaganja vozačkog ispita, plana i programa obrazovanja vozača, izgled/dizajn vozačke dozvole i dr.

3.2.2. Uprava za transport (TRAFIKVERKET-Swedish Transport Administration)

Uprava za transport (TRAFIKVERKET-Swedish Transport Administration), je nadležna za provođenje teoretskog dijela ispita za sticanje vozačke dozvole, ispita iz praktične vožnje za sticanje vozačke dozvole, ispita za sticanje dozvole za vozača taksija, ispita za vozače koji će biti angažovani u komercijalnom prevozu, ispita iz teorije vožnje za profesionalne vozače, CPC (Uvjerenje o stručnoj osposobljenosti vozača), i dr.

3.2.3. Agencija za više stručno obrazovanje (Swedish National Agency for Vocational Education)

Agencija za više stručno obrazovanje (Swedish National Agency for Vocational Education), je nadležna za pitanja iz oblasti višeg stručnog obrazovanja, između ostalog edukacije instruktora vožnje.

3.3. Sistem osposobljavanje vozača i organizacije ispita

U skladu sa važećim propisima kandidat za vozača motornog vozila prolazi kroz obuku **“vježbanje vožnje”** koja se može realizovati u privatnoj režiji ili u auto-školi. Samim tim nije propisana obavezna obuka u auto-školama. Dalje, nije propisan odnosno utvrđen minimalni broj časova iz teoretske obuke, kao ni minimalan broj časova iz praktične vožnje-upravljanja motornim vozilom.

Ukoliko se kandidat odluči za osposobljavanje (obuku) u auto-školama, ista će mu omogućiti korištenje literature/priručnika za obuku. Sa druge strane, ukoliko se kandidat odluči za osposobljavanje (obuku) u privatnoj režiji, literaturu/ priručnike za obuku je moguće naručiti od nekih školskih organizacija, kao što je državno udruženje švedskih auto-škola (**Sveriges trafikskolors riksförbund**) i državne organizacije instruktora vožnje (**Trafikutbildarnas riksorganisation**). Takođe, kandidat može stupiti u kontakt sa auto-školom u svom mjestu stanovanja, iznajmiti literaturu u biblioteci ili kupiti istu u nekoj od knjižara.

Ovdje treba imati u vidu da može doći do promjene u sadržaju literature, tako da je poželjno prije nabavke literature biti u kontaktu sa auto-školom ili nekom od izdavačkih kuća.

Predviđeno je da i u jednom i u drugom slučaju osposobljavanja (privatna režija, auto-škole), kandidat mora proći obavezno obrazovanje o rizicima vožnje, i to dio 1., u trajanju od 3 h, te obavezno obrazovanje o rizicima vožnje, dio 2., u trajanju od 3 h.

U slučaju da kandidat želi da prođe kroz obuku **“vježbanje vožnje”** u privatnoj režiji, primjer “B” kategorije, kandidat mora posjedovati vozačku dozvolu za početnike (odobrenje za vožnju), ovlašćenog instruktora za obuku, te proći kroz uvodnu obuku koja traje 3 h. Takođe, ovlašćeni instruktor vožnje mora proći uvodnu obuku u trajanju od 3 h.

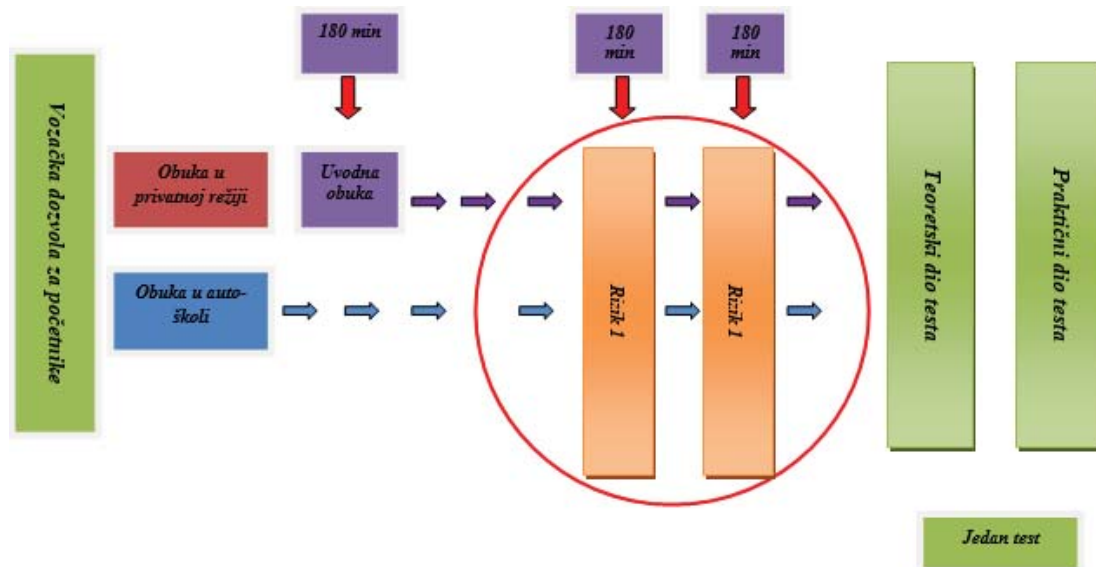
Vozačku dozvolu za početnike (odobrenje za vožnju), izdaje Agencija za transport (Swedish Transport Agency), na osnovu zahtjeva koji podnosi kandidat. Uz predmetni zahtjev se podnosi i ljekarsko uvjerenje, te posebno uvjerenje o kontroli vida.

Uvodna obuka obuhvata ciljeve i sadržaj obuke, pravila obuke, odgovornosti instruktora vožnje, kako planirati i razraditi obuku, ključne faktore bezbjednosti u drumskom saobraćaju, uslove i procjenu kriterija koji se primjenjuju na ispitu za vozača (teoretski i praktični dio ispita), informacije o važnosti različitih stilova vožnje u pogledu smanjenja potrošnje goriva, nižih troškova održavanja i smanjenja emisije ugljen- dioksida, značaj iskustva u vožnji sa aspekta bezbjednosti u saobraćaju, te razgovor o tome kako kandidat i instruktor vožnje mogu različito tumačiti iste situacije u saobraćaju.

Instruktor vožnje mora biti ovlašten prilikom osposobljavanja kandidata, odnosno vježbanja vožnje u privatnoj režiji i isti snosi odgovornost, te se smatra vozačem prilikom osposobljavanja kandidata odnosno vježbanja vožnje. Lice koje želi postati instruktor vožnje u privatnoj režiji mora dobiti odobrenje od strane Agencije za transport, i isto važi samo za određenog kandidata. Osim zahtjeva koji podnosi, instruktor vožnje mora imati navršenih 24 godine starosti, posjedovati vozačku dozvolu za odgovarajuću kategoriju i to u trajanju od najmanje pet godina u toku posljednjih 10 godina, posjedovati sposobnosti i vještine upravljanja vozilom, te imati završenu uvodnu obuku (važi za "B" kategoriju).

Obavezno obrazovanje o rizicima vožnje za vozačku dozvolu B kategorije uključuje dva dijela, i to:

- dio 1 (najmanje 3 h), koja obuhvata predavanja o uticaju alkohola, droga, umoru i rizičnom ponašanju,
- dio 2 (najmanje 3h), koja obuhvata predavanja o brzini, bezbjednosti i vožnju u posebnim uslovima (kiša, poledica, led, snijeg).

Slika 1. Proces osposobljavanja vozača u Švedskoj

Obrazovanje iz rizika o vožnji važi 5 godina od datuma polaganja, stim da period važenja iste prestaje onog dana kada se izda nova vozačka dozvola. Obuku iz rizičnih situacija u vožnji obavlja instruktor obuke kojeg ovlasti Agencija za transport Švedske.

Vozački ispit se sastoji iz teoretskog dijela ispita i ispita iz praktične vožnje. Ispit realizuje Uprava za transport (**TRAFIKVERKET-Swedish Transport Administration**), a isti se realizuje na 106 ispitnih mjesta, sa oko 250 ispitivača koji su u stalnom radnom odnosu.

Kandidat se prvo prijavljuje za polaganje teoretskog dijela ispita. Nakon teoretskog dijela ispita, kandidat polaže ispit iz praktične vožnje, čak i ako nije položio ispit iz teoretskog dijela ispita. Položeni test znanja iz teoretskog dijela ispita ili ispit iz praktične vožnje važi dva mjeseca.

Po uspješno završenom ispitu kandidat dobija probnu vozačku dozvolu. Period važenja probne vozačke dozvole je dvije godine. Probni period podrazumijeva da, ukoliko u toku perioda od dvije godine lice počini

prekršaj za koji je propisana sankcija oduzimanja vozačke dozvole, licu se oduzima probna vozačka dozvola, te mora ponovo polagati vozački ispit (test znanja i ispit iz praktične vožnje), kako bi dobilo novu vozačku dozvolu. Za kategorije A1, A2, A i B pored gore navedenog potrebno je ponovo proći kroz program obuke o rizicima vožnje prije polaganja ispita za sticanje nove vozačke dozvole. Postupak je isti i u slučaju da je nakon isteka probnog perioda, vozačka dozvola oduzeta na period duži od 1 godine.

Prije izlaska na teorijski dio ispita i ispit iz praktične vožnje, kandidat mora dokazati svoj identitet, i to pomoću dokumenata za identifikovanje, priznatih od strane Uprave za transport-Trafikverket-a. Kako bi se identitet kandidata sa sigurnošću mogao utvrditi, fotografija na ispravi mora biti gotovo identična.

Važeće isprave za dokazivanje identiteta su: označena kartica iz preduzeća (företagskort), lična karta ili službena kartica (tjänstekort), švedska nacionalna lična karta (svenskt nationellt identitetskort), švedski pasoš, ostali EU-pasoši, izdati počev od 1. septembra 2006. godine kao i pasoši izdati od strane Islanda, Lihtenštajna, Norveške i Švajcarske (počev od 1. septembra 2006. godine).

Vozački ispit za B-kategoriju se realizuje istovremeno. To znači da se vozački ispit tretira kao jedan ispit koji je sačinjen od dva dijela: ispit znanja-teoretski dio i ispit iz praktične vožnje. Oba dijela ispita se zakazuju istovremeno. Ispit znanja i ispit iz praktične vožnje se održavaju u istom danu ili u približno istom vremenskom periodu.

Oba dijela obuke o rizicima vožnje moraju biti završena i važeća prije nego što kandidat pristupi polaganju ispita znanja i ispita iz praktične vožnje. Na ispit iz praktične vožnje se izlazi nakon polaganja ispita-testa znanja, čak i u slučaju da kandidat nije položio test znanja. Položeni ispiti-test znanja ili ispit iz praktične vožnje važe dva mjeseca od dana polaganja.

Kako ispit-test znanja tako i ispit iz praktične vožnje se moraju položiti u važećem roku od dva meseca. U suprotnom je kandidat dužan da ponovo polaže ispite. U slučaju da se jedan od ispita (ispit

znanja ili ispit iz praktične vožnje) ne položi, kandidat ima pravo ponovnog polaganja, i to u roku od dva mjeseca, pod uslovom da se plati naknada koja je predviđena.

3.4. Teoretski dio ispita-ispit znanja

Teoretski dio ispita-ispit znanja se radi na računaru, koji je u funkciji od 1999.godine. Ispit za kategorije AM, A1, A2, A i B obuhvata 65 pitanja (plus pet test-pitanja), za koja je predviđeno 50 minuta. Odgovori na pitanja sadrže od dvije do šest opcija.

Da bi kandidat uspješno položio ispit, potrebno je imati 52 tačna odgovora. Broj pitanja koji je bio korišćen za polaganje testa znanja u 2013.godini je iznosio 5.526. Ispit iz teoretskog dijela ispita-test znanja realizuje jedan ispitivač.

Pitanja na ispitu znanja se dijele na pet oblasti, i to :

- poznavanje vozila/ manevrisanje,
- značaj životne sredine,
- bezbjednost u saobraćaju,
- saobraćajna pravila
- i lične predispozicije.

Ispit znanja postoji i u audio formi, na švedskom jeziku. Test za B-kategoriju je preveden na 12 jezika. U slučaju da kandidat ne umije da čita ni jedan od ponuđenih 12 jezika, a pri tome ne govori ili ne razumije švedski jezik, tada kandidat ima pravo da polaže ispit za AM, A1, A2, A, B i BE-kategoriju uz pomoć prevodioca.

U slučaju da kandidat ima znatne poteškoće sa čitanjem, ili ozbiljno oštećen sluh, isti ima pravo da rješava test usmeno, i to sa ili bez prisustva prevodioca za gluhoonijeme. U slučaju da kandidat ima manjih poteškoća sa čitanjem, moguće je da se produži vrijeme trajanja ispita.

Prema dostupnim podacima u 2013. godini je na području Švedske ukupno održano 354.363 ispita. Od ukupnog broja održanih ispita, prolaznost je iznosila 188.336 ili 53,1%, dok je broj ispita koji su imali za konačnu ocjenu “**nije položio**” iznosio 166.027 ili 46,9%.

3.5. Ispit iz praktične vožnje

Ispit iz praktične vožnje se realizuje u nekom od ispitnih mjesta Uprave za transport (**TRAFIKVERKET-Swedish Transport Administration**). Sistem polaganja ispita iz praktične vožnje je zasnovan na ocjeni osposobljenosti kandidata, te rute prilikom polaganja nisu unaprijed definisane.

Tokom ispita iz praktične vožnje u vozilu je prisutan kandidat i ispitivač koji sjedi na mjestu suvozača.

Prilikom ispita iz praktične vožnje, kandidat mora pokazati vještinu upravljanja vozilom u saobraćaju, vladanje vožnjom u saobraćaju na bezbjedan način i na način povoljan po životnu sredinu. Ispit iz praktične vožnje je vrsta kontrole kojom se utvrđuje da li kandidat ima potrebne vještine za upravljanje vozilom u saobraćaju.

3.5.1 Radnje koje se ocjenjuju tokom ispita iz praktične vožnje:

Da bi kandidat uspješno položio ispit iz praktične vožnje, isti mora bezbjedno upravljati vozilom u saobraćaju. Dalje, kandidat mora primjenjivati važeća saobraćajna pravila, upravljati vozilom prilagođenom brzinom, jasno vodeći računa o stanju puta, vremenskim prilikama, drugom saobraćaju a posebno o nezaštićenim učesnicima u saobraćaju. Takođe, kandidat mora pokazati rutinsku vještinu u pogledu manevarisanja, šta je potrebno da bi se vozilom upravljalo na bezbjedan način u saobraćaju i na način povoljan po životnu sredinu. Osim toga kandidat mora znati da savlada rizike nastale tokom vožnje kao i da preduprijedi djelovanja drugih.

Ispitivač daje svoje sveukupno mišljenje o vožnji kandidata. To znači da na ukupan rezultat ne mora uticati neka manja greška, koja je od manje važnosti za bezbjednost saobraćaja. Tokom ispita iz praktične vožnje kandidat mora pokazati da može sam da se snalazi u saobraćaju kao i da je u stanju da rješava zadatke samostalno.

Ispit iz praktične vožnje se zasniva na planu programa koji je na poseban način pripremljen za odgovarajuću kategoriju vozačke dozvole za čije polaganje se prijavio kandidat.

Ispitivač polazi od četiri važne oblasti vještina prilikom davanja svog sveukupnog mišljenja o praktičnoj vožnji:

Poznavanje vozila i manevarisanje

Potrebno je da kandidat zna da uradi sigurnosnu kontrolu na vozilu i da razumije sa kakvim rizicima je povezano vozilo koje ne funkcioniše kako treba. Kandidat mora biti u stanju da sinhronizuje svoje pokrete na taj način da je u stanju da upravlja vozilom, mjenja brzine, stiska pedal papučice gasa, te rutinski preduzima radnju zaustavljanja.

Životna sredina i ekonomična vožnja

Način vožnje utiče na potrošnju goriva, a samim tim, u velikoj mjeri na životnu sredinu i čovjeka. Praktikujući ekonomičnu vožnju, vozač doprinosi smanjenju emisije štetnih gasova. Kandidat mora pokazati da je u stanju da upravlja vozilom na način koji dovodi do niske potrošnje goriva.

Saobraćajna pravila

Postoje mnoga saobraćajna pravila koja su od velikog značaja za funkcionisanje saobraćaja. Pravila koja se ne primenjuju na pravilan način dovode do znatnog pogoršanja bezbjednosti saobraćaja. Kandidat treba da pokaže da poznaje pravila u saobraćaju, te da umije da ih primjeni.

Bezbjednost u saobraćaju i ponašanje

Od kandidata se traži da umije da planira vožnju više koraka unaprijed. Kandidat mora znati kada, gdje i kako se treba ponašati u različitim situacijama u saobraćaju, te razumijeti zašto je potrebno tako se ponašati, kako bi shodno tome mogao prilagoditi vožnju.

3.5.2. Vozilo za polaganje ispita

Ako je kandidat prijavu za polaganje ispita podnio putem auto-škole, onda se obično za polaganje ispita iz praktične vožnje koristi vozilo koje je u vlasništvu auto-škole. Inače, kandidat može polagati ispit iz praktične vožnje koristeći vozilo od Uprave za Transport (TRAFIKVERKET-Swedish Transport Administration). U slučaju da kandidat želi da ispit iz praktične vožnje obavi na nekom drugom vozilu, koje nije u vlasništvu auto-škole ili Uprave za Transport, potrebno je da isto bude opremljeno duplim komandama, te da je tehnički ispravno (obavljen tehnički pregled).

4. DISKUSIJA

Na osnovu izloženog, a vezano za osposobljavanje kandidata za vozača motornih vozila možemo konstatovati da u Bosni i Hercegovini kandidati moraju proći kroz sistem obuke u auto-školama ili kao učenici kroz proces redovnog školavanja, a prema obrazovnom školskom sistemu za profesionalne vozače.

Nasuprot tome u Švedskoj za kandidate nije obavezno da se osposobljavaju u auto-školama, te im je pored osposobljavanja u istim, dozvoljeno i da se osposobljavaju u **“privatnoj režiji”**, koja podrazumijava angažovanje instruktora vožnje, koji opet nije u sistemu auto-škola.

Što se tiče literature za pripremu kandidata za polaganje teoretskog dijela ispita slobodno možemo reći da u Bosni i Hercegovini ne postoji sistematizovana literatura iz koje bi se kandidati mogli pripremati za test znanja. Ovdje treba istaći da u Švedskoj postoji zvanična literatura/priručnici za obuku koji su dostupni kandidatima na više načina (auto-škole, udruženja auto-škola, udruženja instruktora vožnje, biblioteke, knjižare). Dalje, propisi u Bosni i Hercegovini utvrđuju minimalan broj nastavnih časova iz osposobljavanja iz poznavanja propisa o bezbjednosti saobraćaja, posmatrano sa aspekta kategorije/podkategorije za koju se kandidat osposobljava. Takođe, propisan je i minimalan broj nastavnih časova vožnje iz upravljanja motornim vozilom, zavisno od kategorije/podkategorije za koju se kandidat osposobljava. Sa druge strane sistem osposobljavanja u Švedskoj ne propisuje minimalni broj časova iz teoretske obuke, kao ni minimalan broj časova iz praktične vožnje- upravljanja motornim vozilom.

Ono što je bitno istaći za sistem osposobljavanja u Švedskoj jeste da kandidat prije početka obuke iz vožnje, ukoliko se radi o osposobljavanju u privatnoj režiji, za “B” kategoriju, mora proći uvodnu obuku u trajanju od 3 h. Takođe i instruktor vožnje mora proći uvodnu obuku, te dobiti ovlaštenje od nadležnog organa. Tek po završenoj uvodnoj obuci kandidat može pristupiti osposobljavanju iz praktičnog upravljanja motornim vozilom-vožnja.

Takođe, za razliku od osposobljavanja u Bosni i Hercegovini, kandidat posle završene teoretske obuke i obuke iz praktičnog upravljanja motornim vozilom-vožnja, mora proći i obuku o rizicima vožnje, i to dio 1 i dio 2, gdje treba posebno istaći obuku dio 2. koja između ostalog obuhvata vožnju u posebnim uslovima (kiša, poledica, led, snijeg). I jedna i druga obuka traju 3h. Obuka o rizicima vožnje se izvodi neposredno prije kraja obuke iz vožnje, a ista važi pet godina. Obuku iz rizičnih situacija u vožnji realizuje instruktor obuke kojeg ovlasti Agencija za transport Švedske, i ista se realizuje u nekom od centara koji su ovlašteni za obuku iz rizika u vožnji.

Kada posmatramo sistem organizacije i polaganja ispita za vozača motornih vozila sistem u Bosni i Hercegovini je tako koncipiran da kandidat prvo polaže teoretski dio ispita, te ukoliko položi isti izlazi na ispit iz upravljanja motornim vozilom. Sa druge strane u Švedskoj ispit podrazumijeva jednu cjelinu odnosno kandidat se odmah prijavljuje za ispit iz teorije (test znanja) i ispit iz praktične vožnje. Razlika u odnosu na Bosnu i Hercegovinu je u tome što kandidat i ukoliko ne položi ispit iz teorije (test znanja), izlazi na ispit iz praktične vožnje. Inače, u slučaju da ne zadovolji na jednom od dijelova ispita, dužan je da preostali dio ispita položi u roku od dva mjeseca.

Dalje, ispit iz teoretskog dijela ispita u Bosni i Hercegovini se realizuje polaganjem testa pismeno, a isti realizuju dva ispitivača. Nasuprot tome u Švedskoj se ispit iz teorije (test znanja), realizuje polaganjem istog na računaru, a isti realizuje jedan ispitivač. Takođe, treba istaći da su ispitivači u Švedskoj u stalnom radnom odnosu, angažovani u nekom od ispitnih mjesta Uprave za transport (**TRAFIKVERKET-Swedish Transport Administration**).

Očigledne su razlike u pogledu samog testa znanja iz teorije između Bosne i Hercegovine i Švedske. Naime, prvo test znanja iz teorije u Bosni i Hercegovini se još uvijek ne polaže na računaru, iako je Pravilnik ostavio tu mogućnost. Drugo, testovi se formiraju na osnovu važećeg Kataloga testovnih pitanja, koji je javan, ali koji ne sadrži značajno veliki broj pitanja (oko 600), kako bi se mogao uraditi veći broj ispitnih kombinacija. Nasuprot tome, u Švedskoj se ispit iz teorije (test znanja) polaže na računaru, još od 1999.godine, a broj pitanja je više od 5.500 što samo po sebi ostavlja mogućnost formiranja velikog broja ispitnih kombinacija. Takođe pitanja nisu javno dostupna.

Ono što je takođe zanimljivo jeste da je na osnovu podataka prolaznost iz teorije mnogo veća u Bosni i Hercegovini u odnosu na Švedsku. Naime, u BiH je taj prosjek oko 80% i više, dok je u Švedskoj oko 54%. Ovdje posebno treba naglasiti činjenicu da je u Bosni i Hercegovini potrebno da kandidat, da bi položio ispit,

ostvari minimalan broj bodova od ukupnog broja mogućih bodova, odnosno najmanje 90%, dok u Švedskoj taj procenat iznosi 80% ili 52 pitanja od ukupno 65 pitanja. Ovo samo po sebi govori da bi nešto trebalo mijenjati u postojećem sistemu. Takođe, na ispitu se vodi računa o licima koja imaju poteškoća sa čitanjem, tako da ispit iz teorije (test znanja), mogu rješavati usmeno.

Kada govorimo o praktičnom dijelu ispita za vozača motornih vozila i razlikama u sistemu u Bosni i Hercegovini u odnosu na sistem u Švedskoj, prvo što treba istaći je da su ispitivači u Švedskoj u stalnom radnom odnosu, profesionalci, zaposleni u okviru Uprave za transport (**TRAFIKVERKET-Swedish Transport Administration**), koja je nadležna za realizaciju ispita iz praktične vožnje. Dalje, bitna razlika u odnosu na sistem u Bosni i Hercegovini je da je na ispitu prisutan samo kandidat i ispitivač, bez prisustva instruktora vožnje. Greške koje je kandidat počinio u toku vožnje se saopštavaju na kraju ispita, u vidu zapažanja o vožnji.

Sa druge strane u Bosni i Hercegovini ispitivači nisu u stalnom radnom odnosu. Ispit iz upravljanja motornim vozilom realizuje jedan ispitivač, a osim kandidata i ispitivača, ispitu prisustvuje još i instruktor vožnje. Dalje, tokom realizacije ispita iz upravljanja motornim vozilom, ispitivač popunjava obrazac za ocjenjivanje, evidentirajući greške koje je kandidat napravio u toku ispita. Kandidat se prije početka ispita odlučuje da li će mu se greške saopštavati u toku ispita ili na kraju istog.

Suprotno tome, u Švedskoj se radi o sistemu koji je upotpunosti informatizovan, na način da ispitivač iz upravljanja motornim vozilom, putem ličnog tableta, prvo provjerava lične podatke kandidata, da bi na kraju ispita unio svoja zapažanja o vožnji i saopštio ocjenu. Ono što je važno istaći jeste da se kandidatu ne saopštavaju greške u toku vožnje, te na taj način ne postoji mogućnost da je saopštavanje grešaka u toku vožnje imalo za posljedicu činjenje istih.

U Bosni i Hercegovini, vozilo za realizaciju ispita iz upravljanja motornim vozilom, kandidat osigurava od auto-škole, dok u Švedskoj kandidati vozilo za ispit mogu da obezbijede od auto-škole, od Uprave za transport (ispitna mjesta), koja su nadležna za realizaciju ispita, te koristeći vozila od drugih vlasnika, pod uslovom da ista ispunjavaju određene tehničke uslove, te da su tehnički ispravna.

Razlika u realizaciji ispita iz praktične vožnje, na primjeru “C1”, “C” kategorije je u tome da se u Bosni i Hercegovini ispit realizuje samo na javnom putu, dok se u Švedskoj ispit prvo realizuje na poligonu (izvršenjem određenih radnji ograničenih vremenom), a potom na javnom putu. Za razliku od sistema u Bosni i Hercegovini u Švedskoj kandidat nema pravo prigovora na tok ispita i ocjenu.

5. ZAKLJUČAK SA PRIJEDLOZIMA

Posmatrajući sistem osposobljavanja, organizacije i polaganja ispita za vozača motornih vozila u Bosni i Hercegovini u odnosu na sistem u Švedskoj, a u cilju unapređenja istog potrebno je preduzeti određene aktivnosti.

Te aktivnosti bi se, prije svega, ogledale u poboljšanju realizacije teoretskog dijela ispita i ispita iz praktične vožnje. Tako je na primjer potrebno izraditi novi Katalog testovnih pitanja, po oblastima koje su definisane Zakonom o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima u Bosni i Hercegovini, posmatrano po kategorijama i podkategorijama, sa znatno većim brojem pitanja, a sve kako bi se mogao generisati veći broj ispitnih kombinacija. Dalje, Katalog testovnih pitanja ne bi trebao biti javan odnosno upotpunosti dostupan javnosti, kao što je slučaj danas.

Za početak bi trebalo da imamo samo 50% pitanja iz Kataloga koja bi bila javna i dostupna. U nekoj od sljedećih faza i ovih 50% pitanja iz Kataloga ne bi bila dostupna za javnost. Na ovaj način bi stavili daleko veći akcenat na osposobljavanje iz teoretskog dijela ispita i rad lica koja su uključena u isti.

Dalje, potrebno je pripremiti i objaviti zvaničnu literaturu koju kandidati mogu koristiti prilikom pripremanja za polaganje ispita iz teoretskog dijela ispita (testa znanja). Takođe, potrebno je stvoriti tehničke uslove da se ispit iz teoretskog dijela realizuje putem računara, eliminišući na taj način eventualni ljudski uticaj na tok ispita.

Potrebno je raditi na stalnom osposobljavanju (obuka) ispitivača (teoretski dio, upravljanje motornim vozilom), sa akcentom da obuke budu prilagođene ciljnoj grupi. Izmjeniti podzakonski akt, Pravilnik o ispitivanju, u dijelu da na ispitu iz upravljanja motornim vozilom imamo samo kandidata i ispitivača, bez

prisustva instruktora vožnje. Na ovaj način će se eliminisati svaki mogući vid uticaja od strane instruktora vožnje na tok ispita, te onemogućiti eventualni nesporazumi na relaciji ispitivač-instruktor vožnje.

Stvoriti tehničke uslove da, po uzoru na model Švedske, ispitivači iz upravljanja motornim vozilom koriste informatička sredstva za vođenje ispita (evidentiranje kandidata, upisivanje grešaka, unos ocjene). Takođe, definisati da se polaganje ispita iz upravljanja motornim vozilom za kategorije/potkategorije “C1”, “C”, “D1”, “D”, osim na javnom putu, polaže i na poligonu.

U dijelu koji se odnosi na sticanje dozvole instruktora vožnje potrebno je izmjeniti postojeći podzakonski propis na način da se predvidi dobijanje dozvole instruktora vožnje po planu i programu

obuke i polaganja ispita za instruktore vožnje, po uzoru na zemlje Evropske Unije koje su postigle evidentan napredak u ovoj oblasti (Švedska, Danska, Njemačka).

U oblasti osposobljavanja (obuke), kandidata za vozače motornih vozila, po uzoru na model Švedske, staviti daleko veći akcenat na predavanja o posljedicama saobraćajnih nezgoda, uticaju brzine, alkohola, droga i umora na vozača, te značaju sigurne vožnje u posebnim vremenskim uslovima (kiša, poledica, led, snijeg).

Sistem osposobljavanja vozača u BiH ne treba biti “unaprijed osuđen” na poštovanje forme (proces osposobljavanja-obuke). Naime, potrebna je veća angažovanost svih postojećih aktera u procesu osposobljavanja, a sve kako bi imali za rezultat kandidata koji poznaje propise u saobraćaju, primjenjuje ih tokom vožnje, koji je osposobljen za bezbjedno upravljanje vozilom u saobraćaju, te ono što je najbitnije koji ima izgrađene pozitivne stavove o bezbjednosti saobraćaja.

6. LITERATURA

- [1]. Zakon o osnovama bezbjednosti saobraćaja na putevima u BiH (“Službeni glasnik BiH” 6/06, 75/06, 44/07, 84/09, 48/10, 18/13),
- [2]. Pravilnik o osposobljavanju za vozača motornih vozila („Službeni glasnik BiH“ 46/12),
- [3]. Pravilnik o načinu i uslovima organizovanja ispita za vozača motornih vozila (“Službeni glasnik BiH”, 46/12)
- [4]. <http://www.korkortsportalen.se/>
- [5]. <http://www.transportstyrelsen.se/>
- [6]. <http://www.trafikverket.se/Privat/Korkortsprov>